

DOS CONCILIS DE LA PROVÍNCIA NARBONENSE, DELS SEGLES X I XI, FINS ARA IGNORATS

Ramon ORDEIG I MATA

Insignes historiadors han dedicat els seus esforços, sobretot des del segle XVI, a inventariar els concilis, a recollir-ne les actes, els decrets i altres documents i a estudiar-ne el contingut, de manera que ben poca cosa sembla que es pugui dir de nou sobre el tema¹. Tanmateix, l'examen atent de la documentació ja publicada i la recerca de documentació inèdita poden dur la sorpresa d'identificar concilis fins ara ignorats. Aquest és el cas dels dos concilis celebrats dins la província eclesiàstica de Narbona que puc presentar a continuació. Del primer, un concili celebrat entre els anys 903 i 905 en un lloc desconegut de la província narbonesa, no resta cap acta ni decret, però en tenim informació per mitjà d'un decret que el concili de Barcelona de l'any 906 atorgà a favor del monestir de Sant Joan de les Abadesses. Aquest decret, que es conserva avui en els Archives Départementales de Marsella, ha estat interpretat erròniament per influència del decret del concili de Sant Tiberi de l'any 907, guardat a l'Arxiu Capitular de Vic. De l'altre, un concili celebrat entre els anys 1062 i 1063 en el monestir de Sant Gèli, prop de Nimes, es conserva una sinòdica que els quinze bisbes reunits trameteren al comte Guillem de Besalú i als monjos de Ripoll. Es tracta d'un document que havia restat inèdit fins ara entre els papers del monjo Roc d'Olzinelles, últim arxiver del monestir de Ripoll, que es guarden a l'Arxiu Episcopal de Vic.

I. CONCILI DE 903-905

Amb data de 1609 sortia de la impremta barcelonina de Jenori Margarit la primera part —des de la creació del món fins a l'any 714— de la *Corònica*

1. Vegeu la principal bibliografia sobre els concilis en Ch. J. HEFELE [- H. LECLERCQ], *Histoire des conciles d'après les documents originaux*, vol. I, Paris 1907, pp. 97-124.

Universal del Principat de Catalunya, escrita en català pel jurista Jeroni Pujades². Aquest, però, morí en 1635 sense veure publicades les altres dues parts de l'obra, escrites en castellà, en les quals estenia la seva crònica fins a 1162, any de la mort de Ramon Berenguer IV. Precisament en la segona part comentava i copiava el text d'un document de l'Arxiu Capitular de Vic: el decret expedit pel concili celebrat al monestir de Sant Tiberi, prop d'Agde, l'any 907 (doc. 2). Per a la qüestió que ara volem tractar és irrellevant que Pujades llegís *Agarensi* en comptes de *Agatensi* i que, en conseqüència, situés el concili a la població catalana d'Àger³.

De fet, aquesta identificació errònia fou corregida ja pel degà Joan-Lluís de Montcada en l'episcopologi vigatà que escriví entre els anys 1644 i 1653 —si bé romangué inèdit fins a 1891—, on comentà àmpliament el decret conciliar i situà el monestir de Sant Tiberi «en el territorio Agatense ó de Agde (y no Agerense como soñó Pujadas) hoy llamado Agde, en la provincia Narbonense de Lengüadoch en el Reyno de Francia»⁴. De l'esment de Pujades, cal deduir que Montcada tingué l'oportunitat de consultar la seva crònica manuscrita.

Aquesta crònica de Pujades, formada per quatre volums escrits en castellà, passà a mans de l'arquebisbe Pèire de Marca durant l'estada que aquest féu a Catalunya de l'any 1644 al 1651⁵. En 1650, Pèire de Marca redactà els dos primers llibres, dels tres que compongué, de la seva obra *Marca hispanica sive limes hispanicus*, publicada pòstumament, en 1688, per Étienne Baluze⁶. Aquest completà l'obra amb un quart llibre, entre altres parts afegides també per ell, en el qual incloïa un comentari de l'esmentat decret conciliar i un breu fragment del seu text, i situava correctament la celebració del concili a la diòcesi d'Agde. No inclogué, però, el text complet del decret en l'apèndix de l'esmentada obra, cosa que no estranya si es té en compte que no apareix copiat en cap dels volums de la Col·lecció Baluze de la Bibliothèque Nationale de París que serviren de base per a la confecció de l'esmentat apèndix. No obstant això, Baluze mateix el publicà anys després, en 1715, dins la seva obra *Miscellanea sacra*, per bé que no sembla pas que ho fes a partir de la còpia existent en la crònica manuscrita de Pujades que havia heretat de Marca⁷.

2. J. PUJADES, *Corònica Universal del Principat de Catalunya*, Barcelona 1609.

3. J. PUJADES, *Crònica Universal del Principado de Cataluña, escrita a principios del siglo XVII*, tom. VI, Barcelona 1830, pp. 466-474.

4. J. L. DE MONTCADA, *Episcopologio de Vich escrito a mediados del siglo XVII*, vol. I, Vic 1891, p. 110.

5. R. TORRENT, *La Crònica de J. Pujades*, dins *Anales del Instituto de Estudios Ampurdaneses* (Figueres 1962), pp. 51-99; J. M. CASAS, *Dietari de Jeroni Pujades*, Barcelona 1975-1976, vol. I, pp. 15-22; M. PUJOL, *Apartació a la biografia de Jeroni Pujades: una biblioteca particular de començament del segle XVII*, dins *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos* (Figueres), 18 (1985) 97-247, esp. p. 199.

6. P. DE MARCA, *Marca hispanica sive limes hispanicus*, París 1688. Sobre la data en què escriví els dos primers llibres, vegeu R. D'ABADAL, *Catalunya carolíngia*, vol. II, Barcelona 1926-1950, pp. XXIV-XXVII.

7. E. BALUZE, *Miscellanea sacra*, vol. VII, París 1715, p. 51.

L'any 1733, en publicar-se el segon volum de la *Histoire générale de Languedoc*, els seus autors, els benedictins Claude Devic i Joseph Vaissete, tornaren a editar el document de Vic ofert per Baluze, però ho feren afegint-hi al davant un altre decret conciliar tret dels Arxius de l'abadia de Sant Víctor de Marsella (doc. 1). Encapçalaren els dos documents amb el títol següent: «Actes des conciles de la province de Narbonne, tenus à Barcelonne et à S. Tiberi.» En comentar-los, digueren que com que el concili celebrat a Sant Tiberi «étoit plus nombreux et plus solemnel que n'avoit été celui de Barcelonne, Hemme abbesse de Saint Jean, au diocèse d'Ausonne, y fit solliciter de nouveau la confirmation qu'elle avoit demandée dans le précédent: elle l'obtint par un acte autentique qui fut souscrit par les quatre évêques de la Marche d'Espagne»⁸. L'afirmació que l'abadessa de Sant Joan sol·licità al concili de Sant Tiberi la confirmació demanada en el de Barcelona és errònia, com veurem més endavant.

Sis anys més tard, en 1739, apareixia el sisè volum de la *Gallia Christiana*, dedicat a la província narbonesa, i entre els documents publicats s'incloué el decret existent a l'abadia de Marsella sota el títol «Conventus episcoporum apud Barcinonem»⁹.

Ambdós documents, el de Vic i el de Marsella, foren publicats també, en 1748 i 1773, dins les col·leccions conciliars de Giovanni Domenico Mansi. El primer sota el títol «Concilium Barcinonense habitum anno DCCCCVI et Agathense apud Sanctum Tiberium anno DCCCCVII» i el segon sota el títol «Concilium Barcinonense anno DCCCCVI celebratum confirmat Hemmae abbatissae quasdam ecclesias»¹⁰. Aquesta interpretació és la correcta.

Mort ja el seu autor, Enrique Flórez, en 1774 es publicava el volum XXVIII de la *España Sagrada*, que incloïa el text del document de Vic i el començament del de Marsella sota el títol «Concilium Barcinonense an. 906 et Agathense apud S. Tiberium an. 906 pro Ecclesia Ausonensi». Si bé aquí donava la data de 906 per al concili de Sant Tiberi, en el comentari donava la de 907¹¹. Del decret relatiu al monestir de Sant Joan, però, no en deia res.

Jaume Villanueva incloqué el document de Vic en l'apèndix del volum VI del seu *Viage literario*, editat en 1821, amb el títol «Acta concilii Barcinonensis anno DCCCCVI habiti, nunc denuo ad autographi fidem in arch. eccl. Ausonensis exacta»¹².

8. [C. DEVIC - J. VAISSETE], *Histoire générale de Languedoc, avec des notes et les pièces justificatives*, tom II, Paris 1733, p. 43.

9. *Gallia christiana, in provincias ecclesiasticas distributa*, Paris 1715-1865, vol. VI, instrumenta, cols. 13-14, doc. XII.

10. G. D. MANSI, *Supplementum ad collectionem conciliorum Nic. Coleti*, Lucca 1748, p. 3102; G. D. MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. 18, Venècia 1773, cols. 257-260.

11. E. FLÓREZ, *España Sagrada*, vol. XXVIII, Madrid 1774, ap. IV, pp. 248-252, i p. 81, respectivament.

12. J. VILLANUEVA, *Viage literario a las Iglesias de España*, vol. VI, València 1821, ap. XI, pp. 262-266.

Diferents autors contemporanis, basant-se en els textos publicats pels esmentats erudits dels segles XVII, XVIII i XIX i en els seus comentaris, han fet referència al concili de Barcelona de 906 i al de Sant Tiberi de 907. Així, per exemple, C. J. Hefele i H. Leclercq (1911)¹³ o E. Magnou-Nortier (1974)¹⁴. Aquesta última autora ha dreçat una llista dels sínodes celebrats a la província de Narbona des de finals del segle VIII a finals del segle XI. Ni aquells ni aquesta, però, no fan referència a cap concili celebrat entre els anys 903 i 905. Altres autors han continuat dient, seguint C. Devic i J. Vaissete, que l'abadessa Emma envià legats al concili de Barcelona per obtenir la confirmació dels béns del monestir de Sant Joan i que aquesta confirmació no l'obtingué fins l'any següent per un decret del concili de Sant Tiberi. Així ho diuen Ramon d'Abadal i Eduard Junyent, el primer en els seus estudis sobre els primers comtes catalans¹⁵ i el segon en la seva història del monestir de Sant Joan de les Abadesses¹⁶.

Tanmateix, en llegir amb atenció el decret relatiu al monestir de Sant Joan de les Abadesses, hom s'adona que s'ha comès un error d'interpretació, error que cal atribuir al fals paral·lelisme que s'ha fet entre aquest decret i el decret relatiu a la seu de Vic. En aquest sí que es llegeix que els bisbes reunits a Barcelona l'any 906 decidiren de posposar la resolució per al concili que es reuní l'any següent a Sant Tiberi. En l'altre decret, en canvi, es llegeix que uns legats de l'abadessa Emma acudiren al concili de Barcelona portant a les mans l'escriptura de confirmació dels béns del monestir de Sant Joan, escriptura concedida i signada per l'arquebisbe Arnust i onze bisbes de la província narbonesa, és a dir, per un concili celebrat anteriorment. Per tant, els dos decrets conciliaris ens informen de tres concilis. Vegem-ho:

1. Concili de lloc desconegut, dels anys 903-905

Segons el decret del concili de Barcelona de l'any 906, els legats de l'abadessa Emma presentaren a l'assemblea conciliar reunida dins l'església de la Santa Creu de Barcelona, per tal que la corroboreassin, una escriptura concedida i signada pels bisbes següents:

Arnustus Narbonensis
Amelius Ucetiensis
Aglardus Nemausensis

13. Ch. J. HEFELE [- H. LECLERQ], *Histoire des conciles*, vol. IV, Paris 1911, p. 722.

14. E. MAGNOU-NORTIER, *La société laïque et l'Église dans la province ecclésiastique de Narbonne (zone cispyrénéenne) de la fin du VIIIe à la fin du XIe siècle*, Toulouse 1974, pp. 370-371.

15. R. D'ABADAL, *Els primers comtes catalans*, Barcelona ²1965, pp. 143-144, i *Un gran comte de Barcelona preterit: Guifre-Borrell (897-911)*, dins *Dels visigots als catalans*, vol. I, Barcelona ²1974, pp. 323-362, esp. p. 330.

16. E. JUNYENT, *El Monestir de Sant Joan de les Abadesses*, Sant Joan de les Abadesses 1976, pp. 25-26.

Riculfus Helenensis
Armannus Tolosensis
Servusdei Gerundensis
Nantigisus Urgellensis
Reinardus Biterrensis
Gontarius Magdalonensis
Autgarius Lutovensis
Gimera Carcassensis
Gerardus Agatensis

Entre aquests bisbes s'esmenta Guimerà de Carcassona, del qual se sap que fou elegit l'any 902 o 903¹⁷. Cal deduir, per consegüent, que aquest concili, anterior evidentment al de Barcelona, havia tingut lloc entre els anys 903 i 905.

2. Concili de Barcelona, de l'any 906

Tant el decret relatiu al monestir de Sant Joan com el relatiu a la seu de Vic ens donen la llista dels bisbes que assistiren al concili de Barcelona:

Decret de Sant Joan	Decret de Vic
<i>Arnustus Narbonensis</i>	<i>Arnustus Narbonensis</i>
<i>Servusdei Gerundensis</i>	<i>Servusdei</i>
	<i>Reinardus</i>
	<i>Aiquinus</i>
<i>Nantigisus Urgellensis</i>	<i>Nantigisus</i>
<i>Idilcharius Ausonensis</i>	<i>Hidalcharius</i>
<i>Teudericus Barchinonensis</i>	<i>Teudericus</i>
<i>Rainardus Cavelicensis</i>	

Per tant, els bisbes reunits a Barcelona foren sis, segons el decret de Sant Joan, o set, segons el decret de Vic. El bisbe que només consta en aquest és un tal *Aiquinus*, del qual no es diu la seu. Així, doncs, a més de l'arquebisbe narbonès i dels bisbes de quatre seus catalanes, acudiren a Barcelona el bisbe Renard de Cavaillon i l'esmentat bisbe *Aiquinus*. La presència de *Servusdei*, bisbe de Girona, permet de fixar la celebració d'aquest concili dins els primers set mesos de l'any, car sabem que aquest bisbe morí el 17 d'agost del mateix any 906. Així consta en una làpida encastada en un dels murs del presbiteri de l'església de Sant Feliu de Girona¹⁸.

17. C. DEVIC - J. VAISSETE, *Histoire générale de Languedoc*, tom. IV, Toulouse 1872, p. 329.

18. Publiquen el text P. DE MARCA, *Marca hispanica*, col. 378, i J. VILLANUEVA, *Viage literario a las Iglesias de España*, vol. XIII, Madrid 1850, p. 38.

El decret a favor del monestir de Sant Joan que es conserva a Marsella fou expedit, doncs, per aquest concili de Barcelona i fou signat per l'arquebisbe i pels quatre bisbes catalans que hi assistien. Ens podem preguntar per què l'abadessa Emma tingué interès a veure confirmat el decret del concili de 903-905, molt més solemne que el del concili de 906. La resposta crec que la dona el mateix decret quan diu: «...qui vero in praesenti coadunatione afuerunt. Quidam venerabilium episcoporum qui primo defuerant conventui...» És a dir, que l'abadessa volia la confirmació dels bisbes que no havien acudit al primer concili. Aquests eren precisament Idalguer de Vic, bisbe de la diòcesi on requeien el monestir de Sant Joan i moltes de les esglésies pròpies d'ell, i Teodoric de Barcelona, a la diòcesi del qual pertanyia l'església de Sant Genís de l'Ametlla, pròpia també del cenobi.

3. Concili de Sant Tiberi, de l'any 907

El decret a favor de la seu de Vic fou expedit pel concili reunit a Sant Tiberi, monestir situat prop de la seu episcopal d'Agde. No hi consta la llista dels bisbes assistents, entre els quals degué haver-hi Idalguer de Vic, però fou signat per l'arquebisbe narbonès i nou bisbes:

Arnustus Narbonensis
Audgarius
Gunteris
Reginardus
Guimera
Geirardus
Riculfus
Wigo Gerundensis
Nantygisus Urgelitane
Teudericus Barchinonensis

Als concilis de 903-905 i 906 acudí, com hem vist, Servusdei de Girona, mentre que aquest decret de 907 apareix signat pel seu successor Guiu, un personatge educat en el palau reial i escollit per a la seu de Girona pel mateix rei Carles el Simple¹⁹. Com que aquest bisbe, però, no fou entronitzat a la catedral de Girona fins al 20 de novembre de 908, cal deduir que degué corroborar el decret posteriorment²⁰. Així ho entengueren ja els pares Antolín Merino i José de la Canal²¹, als quals contradigué el pare Jaume Villanueva amb l'argument que podia haver estat elegit i consagrat bisbe força abans de la seva

19. Així ho diu l'acta d'elecció episcopal. Vegeu la nota següent.

20. VILLANUEVA, *Viage literario*, ap. IX, pp. 236-238.

21. A. MERINO - J. DE LA CANAL, *España Sagrada*, vol. XLIII, Madrid 1819, p. 120.

entronització²². Tot i això, sembla poc probable que actués i signés com a bisbe de Girona amb més d'un any d'antelació a la data de la seva entronització a Girona.

* * *

Comparem, per últim, les llistes dels bisbes que assistiren als tres concilis o que en signaren els decrets:

Concili de 903-905	Concili de 906	Concili de 907
<i>Arnustus Narbonensis</i>	<i>Arnustus Narbonensis</i>	<i>Arnustus Narbonensis</i>
<i>Amelius Ucetiensis</i>	—	—
<i>Aglardus Nemausensis</i>	—	—
<i>Riculfus Helenensis</i>	—	<i>Riculfus</i>
<i>Armannus Tolosensis</i>	—	—
<i>Servusdei Gerundensis</i>	<i>Servusdei Gerundensis</i>	<i>Wigo Gerundensis</i>
<i>Nantigisus Urgellensis</i>	<i>Nantigisus Urgellensis</i>	<i>Nantigisus Urgellitane</i>
<i>Reinardus Biterrensis</i>	—	<i>Reginardus</i>
<i>Gontarius Magdalonensis</i>	—	<i>Gunteris</i>
<i>Autgarius Lutovensis</i>	—	<i>Audgarius</i>
<i>Gimera Carcassensis</i>	—	<i>Guimera</i>
<i>Gerardus Agatensis</i>	—	<i>Geirardus</i>
—	<i>Idilcharius Ausonensis</i>	—
—	<i>Teudericus Barchinonensis</i>	<i>Teudericus Barchinonensis</i>
—	<i>Rainardus Cavelicensis</i>	—
—	<i>Aiquinus</i>	—

D'aquesta comparació ressalta la gran importància del concili dels anys 903-905, al qual assistiren dotze bisbes, és a dir, el nombre perfecte per convertir-lo en una *plena synodus*, segons l'expressió del decret de Sant Tiberi. En comentar aquesta expressió i la frase que segueix («ad plenam synodum et perfectum duodenarium numerum confratrum nostrorum, juxta statuta sacrorum canonum»), el degà Montcada remetia al Decret de Gracià i a altres concilis i decretals en els quals es disposa que les causes dels bisbes han de ser decidides per dotze bisbes²³. La raó d'aquest nombre fóra el text neotestamentari de Mt 19,28: «Jesus autem dixit illis: Amen dico vobis, quod vos, qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit Filius hominis in sede majestatis suae, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel.»

22. VILLANUEVA, *Viage literario* 41, n. a.

23. DE MONTCADA, *Episcopologio* 112-113.

II. CONCILI DE SANT GÈLI, DE 1062-1063

A mitjan segle XVII, el benedictí Guillem Costa, monjo de Cuixà i prior de Riquer, treballava a Ripoll copiant documents medievals dels pergamins i dels cartularis existents en el monestir²⁴. Hi treballava, como ho féu en altres fons arxivístics de Catalunya, per encàrrec de Pèire de Marca, tant mentre aquest personatge fou visitador general de Catalunya, de 1644 a 1652, com des d'aquesta última data, en què fou designat arquebisbe de Tolosa de Llenguadoc²⁵. Cal tenir en compte que diferents poblacions situades en el vessant meridional dels Pirineus, des de Roses fins a Ripoll i la Seu d'Urgell, restaren en mans dels francesos fins a 1660²⁶. Entre els documents ripollesos que l'esmentat monjo va transcriure hi havia dues còpies d'una mateixa butlla, la que havia concedit el papa Alexandre II al cenobi ripollès el 21 de maig de 1062 (doc. 3). Aquestes còpies, com totes les còpies de documents de Catalunya aplegades per l'arquebisbe Marca, restaren, quan morí en 1662, en mans del seu secretari, Étienne Baluze, el qual inclogué el text d'una d'elles en l'apèndix de la *Marca hispanica*²⁷.

Guillem Costa, però, no va transcriure una carta sinòdica que podia llegir-se a continuació del text de la butlla en una de les còpies existents en el monestir ripollès. Ho féu, en canvi, el monjo Roc d'Olzinelles al cap d'uns cent cinquanta anys. Aquesta transcripció se salvà en 1835 de la crema del monestir de Ripoll i es conserva avui entre els papers d'Olzinelles que foren regalats en 1889 al bisbe Morgades i que aquest diposità a l'Arxiu Episcopal de Vic, on ha romàs inèdita fins avui (doc. 4).

La butlla d'Alexandre II anava dirigida als monjos de Ripoll en resposta a una carta que aquests, segons es llegeix en la mateixa butlla, li havien enviat. El papa manava, a prec dels monjos, que abans de sis mesos havien de ser retornades al monestir, sota pena d'excomunió, aquelles possessions que li havien estat usurpades o aquelles que havien estat rebudes d'abats indignes. D'altra banda, prohibia l'accés al càrrec abacial per mitjans simoníacs. La butlla porta data d'expedició de 21 de maig de l'any 1063 de la Nativitat de Crist, indicció quinzena, equivalent a l'any 1062 del nostre còmput²⁸.

Quant a la sinòdica copiada a continuació de la butlla, es tracta d'una carta sense data tramesa pels quinze bisbes reunits a Sant Gèli, monestir de la

24. Sobre aquest personatge, vegeu P. PUJOL, *El Breviari de Cuixà*, dins *Obra completa*, Andorra 1984, pp. 261-275, esp. n. 2.

25. Sobre la figura de Marca, vegeu F. GAQUÈRE, *P. de Marca (1594-1662), sa vie, ses oeuvres, son gallicanisme*, París 1932, i sobre la seva actuació a Catalunya, J. SANABRE, *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*, Barcelona 1956.

26. J. SANABRE, *El Tractat dels Pirineus i la mutilació de Catalunya*, Barcelona 1960, p. 84.

27. DE MARCA, *Marca hispanica*, ap. CCLIV, cols. 1122-1123.

28. Així ve datada en Ph. JAFFÉ - G. WATTENBACH, *Regesta pontificum Romanorum ab condita Ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII*, tom. I, Leipzig 1885, núm. 4476 (3377), p. 568.

diòcesi de Nimes que ja havia acollit altres concilis, i dirigida al comte Guillem i als monjos de Ripoll. Els bisbes manifesten que han rebut les lletres enviades per ells i que, tal com els demanen i tot confirmant la butlla del papa, excomuniquen els abats simoníacs i els usurpadors dels predis del monestir i demanen als bisbes veïns que tinguin cura de la restitució. Els bisbes que la signaren foren els següents:

Aialricus Regensis episcopus
Bertrannus Forojuliensis episcopus
Rodulfus Cabilonensis episcopus
Berengarius Gerundensis episcopus
Bertitonnus Magalonensis episcopus
Gonterius Agatensis episcopus
Ugo episcopus Utiensis
Guillelmus episcopus Ausonensis
Rostagnus episcopus Lutevensis
Guillelmus Urgellensis
Fraterius episcopus Nemausensis
Bernardus episcopus Conseranensis
Petrus episcopus Carcasonensis
Raimballus archiepiscopus Arelatensis
Guifredus Narbonensis archiepiscopus

Per tant, tots els quinze bisbes que assistien al concili signaren el document. Deu pertanyien a la província de Narbona: els bisbes de Girona, Maguelone, Agde, Uzès, Vic, Lodève, Urgell, Nimes i Carcassona i l'arquebisbe de Narbona. Quatre provenien de la província d'Arle: els bisbes de Riez, Fréjus i Cavaillon i l'arquebisbe d'Arle. Un, finalment, formava part de la província d'Auch: el bisbe de Couserans.

Tots aquests bisbes coexistiren, segons els episcopologis de les respectives seus²⁹, entre els anys 1062 i 1063. Aquestes dates s'avenen perfectament amb allò que es dedueix del contingut de la carta i del fet que es trobés copiada a continuació de la butlla d'Alexandre II. En efecte, una i altra cosa palesen que la butlla a què fa referència la carta no pot ser altra que la concedida per Alexandre II el 21 de maig de 1062, i que el comte Guillem a qui es dirigiren els bisbes no pot ser altre que Guillem II, comte de Besalú fins cap a 1066 i patró, per tant, del monestir de Ripoll³⁰.

El concili de Sant Gèli, doncs, degué reunir-se dins els últims sis mesos de l'any 1062 o al llarg de l'any 1063.

29. Els episcopologis de les seus esmentades es troben dins *Gallia christiana*, vols. I i VI.

30. Sobre aquest comte, vegeu F. MONSALVATJE, *Besalú: su historia, sus condes, su obispado y sus monumentos*, dins *Noticias Históricas*, tom I, Olot 1889, pp. 123-126.

III. APÈNDIX DOCUMENTAL

En aquest apèndix aplego els quatre documents que m'han servit de base per a bastir l'estudi precedent. De tots quatre ofereixo el regest, la taula de la tradició manuscrita i impresa —tot indicant amb un asterisc la font que edito— i el text corresponent.

1

[Barcelona, gener-juliol 906]

L'arquebisbe Arnust i els cinc bisbes reunits a l'església de la Santa Creu de Barcelona, en presència del príncep i marquès Guifré [II de Barcelona] i de molts clergues i laics, ratifiquen, a petició dels legats de l'abadessa Emma, l'escriptura confirmatòria dels béns del monestir de Sant Joan expedida pel mateix arquebisbe Arnust i onze bisbes de la província narbonesa.

A. Original: Marsella, Archives Départementales de Bouches-du-Rhône, H 5, núm. 9. Pergamí deteriorat.

a.* [C. Devic - J. Vaissete], *Histoire générale de Languedoc*, vol. 2, Paris 1733, preuves, cols. 44-45, núm. XXXII, ex «Archives de l'abbaye de S. Victor de Marseille». — b. *Gallia Christiana, in provincias ecclesiasticas distributa*, vol. VI, Paris 1739, instrumenta, cols. 13-14, núm. XII, «ex archívo S. Vict. Massil.» (edició incompleta). — c. G. D. Mansi, *Supplementum ad collectionem conciliorum Nic. Coleti*, Lucca 1748, p. 3102. — d. G. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. 18, Venècia 1773, cols. 257-260, ex c. — e. *España Sagrada*, vol. XXVIII, Madrid 1774, ap. IV, pp. 251-252 (edició parcial), ex a. — f. B. Guérard, *Cartulaire de l'Abbaye de Saint-Victor de Marseille*, Paris 1857, vol. II, núm. 1039, p. 505, ex A. — g. C. Devic - J. Vaissete, *Histoire générale de Languedoc*, vol. 5, Tolosa 1875, preuves, cols. 114-116, núm. XXXII, ex a.

Anno dominicae Incarnationis DCCCCVI, sub indictione VIII, conventus factus est sanctorum episcoporum apud Barchinonam civitatem, quorum haec sunt nomina: Arnustus archiepiscopus almae Narbonensis ecclesiae, Servusdei Gerundensis, Nantigisus Urgellensis, Idilcharius Ausonensis, Teudericus Barchinonensis, Rainardus Cavelicensis. Dum igitur residerent in ecclesiam Sanctae Crucis, unacum praecellentissimo principe et marchione Wifredo seu plurimorum diversi ordinis clericorum et religiosorum laicorum non minima caterva ut plurimorum audirent querimonias, et Deo favente quae prolata erant justissime determinarent; in supradictorum praesentiam affuere legati deo devotiae et religiosissimae abbatissae Hemme, prae manibus habentes scripturam confirmationis rerum monasterii sui, quod situm est in honore sancti Johannis baptistae, edita scilicet et roborata a preminato summo antistite Arnusto caeterorumque venerabilium episcoporum quorum haec sunt nomina: Amelius Ucetiensis, Aglardus Nemausensis, Riculfus Hglensis, Armannus Tolosensis, Servusdei Gerundensis, Nantigisus Urgellensis, Reinardus Biterrensis, Gontarius Magdalonensis, Autgarius Lutovens, Gimera Carcassensis, Gerardus Agatensis, qui vero in praesenti coadunatione afuerunt. Quidam venerabilium episcoporum qui primo defuerant conventui petiit praefata deodicata abbatissa per suam legationem easdem res monasterii sui ut juxta kanonicam

et episcopalem auctoritatem confirmarent. Nam istae sunt ecclesiae, parochiae vel cellae atque praedia quas sub jure canonico sibi petiit roborari. Primum quidem ipsum monasterium in honore sancti Johannis baptistae et praecursoris Domini, sub tuitione et cura episcopali, sicut sacri kanones docent, cum parochia et finibus vel adjacentiis suis: parochiam quoque Sanctae Mariae et Sancti Kirici, et Saura cum finibus suis; cellam etiam Sancti Martini cum sua parrochiuncula, necnon et ecclesiam Sanctae Columbae cum parochia sua; cellam quoque quae dicitur Mucronio cum subjuncta sibi parochia. Haec omnia conjacent in episcopio Ausonense. In pago autem Vallensi, parochiam Sancti Genesis, in villa quae dicitur Amigdala. Et in pago Cerdaniense parochiam Sanctae Mariae quae dicitur Liliaetam et Bergogiam et Augustinam. Et juxta Cardonam cellam Sancti Johannis cum sua parochia. Et in Confluente pago, villa Foliano, ecclesiam in honore sanctae Eulaliae cum sua parochia, et in eodem territorio parochiam de ipsa ecclesia subdita quae dicitur Campilias. In Bisuldunense cellam quae dicitur Collo Witzane, ecclesiam Sancti Vincentii cum ipsa parochia, et in Porcarias ecclesia Sanctae Mariae. Haec igitur omnia nos praescripti atque signati praesules, secundum hoc quod sancti patres kanonicis legibus instituerunt, confirmamus eidem monasterio vel ipsi abbatissae, obsecrantes et imprecantes sub divina censura ut nulli christiano liceat [...]norario [...] aut inrationabiliter aliquid ex ipsis rebus ab ipso monasterio auferre vel minuere, nisi tantum quod ex ipsis parrochiis censum annuale quod solis episcopis vel matricis ecclesiis eorum solvere solitum est, per singulos annos solvatur. Alia vero quae supersunt ad adiutorium et supplementum ipsius monasterii vel ipsi abbatissae et creditis sibi a Deo devotis feminis, ad regendum custodiantur, et sub ejus potestate serventur. Si quis autem contra hoc pontificale decretum a nobis statutum agere de ipsis rebus monasterii praefati assumere aut agere tentaverit, sciat se severissimo mucronis vinculo anathematis feriendum et a regno Dei extorrem. Ut autem hoc certius ab omnibus credatur propriis manibus subterfirmando roboravimus. [Anno primo regnante Charlone rege]¹.

+ Arnustus sancte Narbonensis ecclesie humilis episcopus. Nantigysus episcopus humilis. Idelherus umilis episcopus. Servusdei episcopus. Teudericus Barchinonensis ecclesiae humilis episcopus.

Ego Siguinus presbiter hoc scripturae decretum scripsi et subscripsi die et anno quo supra.

1. «Ces mots ne sont que dans une des trois anciennes copies qu'on voit de ce monument dans les archives de saint Victor», *segons a.*

2

[Sant Tiberi, 907]

L'arquebisbe Arnust i els bisbes de la província Narbonesa, reunits conciliarment al monestir de Sant Tiberi, prop d'Agde, decreten que el bisbe Idalguer d'Osona i els seus successors resten eximits de pagar una lliura anual de plata a la seu metropolitana, tribut que havia estat imposat per l'arquebisbe Teodard en restaurar la seu osonenca. L'afer havia estat discutit ja en el concili reunit a Barcelona l'any 906, sota la presidència del comte Guifré [II de Barcelona] i del mateix arquebisbe Arnust, i se n'havia posposat la resolució per al sínodo dels dotze bisbes provincials.

A. Original: Vic, Arxiu Capitular, cal. 9, episc. I, núm. 26. Al dors: «Privilegium de non dando tributo Narbone» (s. XI-XII).

a. É. Baluze, *Miscellanea sacra*, vol. 7, Paris 1715, p. 51. — b. [C. Devic — J. Vaissete], *Histoire générale de Languedoc*, vol. 2, Paris 1733, preuves, cols. 45-47, núm. XXXII, ex a. — c. P. Bouges, *Histoire ecclesiastique et civile de la ville et diocèse de Carcassonne*, Paris 1741, preuve XIV, pp. 513-515, ex a. — d. G. D. Mansi, *Stephani Baluzii Tutelensis miscellanea novo ordine digesta*, vol. 2, Lucca 1761, pp. 115-116, ex a. — e. G. D. Mansi, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. 18, Venècia 1773, cols. 253-255, ex d. — f. *España Sagrada*, vol. XXVIII, Madrid 1774, ap. IV, pp. 248-251, ex a. — g. J. Villanueva, *Viage literario*, vol. VI, València 1821, ap. XI, pp. 262-266, ex A. — h. J. Pujades, *Crónica Universal del Principado de Cataluña, escrita a principios del siglo XVII*, vol. 6, Barcelona 1830, pp. 469-471, ex A. — i. C. Devic — J. Vaissete, *Histoire générale de Languedoc*, vol. 5, Tolosa 1875, preuves, cols. 116-119, núm. XXXII, ex b. — j.* E. Junyent, *Diplomatari de la catedral de Vic: segles IX - X*, Vic 1980ss, núm. 39, pp. 35-37, ex A.

Annunte atque inspirante divina clementia, anno Verbi incarnati DCCCCVI conventus pontificum reverendorum factum est apud nobilem civitatem Barckinonam, in quo affuerunt reverentissimus metropolita Arnustus primę Narbonae civitatis antestis, pariterque Servus dei, et Reinardus, necnon Aiquinus, et Nantigisus, seu aetiam Hidalcharius, et Teudericus, sanctissimi presules; eximius quoque princeps et marchio Wifredus, cum his omnibus aetiam abbatum, et diversi ordinis clericorum maxima conglobatio, et religiosorum laicorum inmodica caterva. His igitur omnibus in aecclesia Sanctae Crucis in unum congregatis surrexit quidam in medio sanctae religionis episcopus Ausonensis ecclesie, nomine Hidalcharius, proferens querimoniam suae aecclesiae, dicensque: «Attendat et consideret vestra reverenda paternitas, o venerande archipresul Arnuste, necnon et omnes qui in hoc sacro concilio adestis. Cum priscis temporibus tota Hispania atque Gotia sacris insisteret erudictionibus, et vernaret clero, atque fulgeret ecclesiis Christo dicatis, inter reliquas ipsa quoque Ausonensis ecclesia nobilis habebatur; peccatis vero exigentibus illorum qui tunc habitatores erant illarum terrarum, ut omnes nostis, barbarico gladio divino iuditi traditi sunt, ita ut ne aliquis christianorum in predicto pago Ausone remaneret. Post multorum autem annorum curricula, misertus Dominus terrae illa, suscitavit in ea nobilissimum principem Wifredum et fratres ejus, qui ex diversis locis et gentibus, homines pio amore colligentes, prelibatam ecclesiam cum suis finibus in pristinum instauraverunt statum. Cum autem adhuc in paucitate consisteret, et necdum talis esset ut per se episcopum, sicut antiquitus habere posset, aduc predictus marchio reverendum Sigebodum episcopum et Narbonensem metropolitanum, ut jamfatam aecclesiam sub suo teneret regimine, et tam per se quam per suos convicinos sufraganeos illam ordinaret atque disponeret, donec favente Deo paulatim ad incrementum perveniret, qualiter in ea proprius episcopus juxta antiquum morem consistere posset. Cum vero pietas superni numinis ipsam aecclesiam per jamdictum principem longe lateque dilatasset, et cuncti cernerent illam proprium debere episcopum habere, jam venerabilem Sigebodum divina vocatione ex <h>ac luce subtractum, expetiit tam idem marchio quam omnis clerus et populus Ausonensis reverendum Teodardum, prelibate Narbone pontificem, ut sepedicte aecclesiae Ausonensi proprium ordinaret episcopum. Qui, unacum ceteris pontificibus, dignis illorum petitionibus annuens, in pontificium ejusdem ecclesiae decessorem meum divine memoriae Gotmarum sacra benedictione consecrare non distulit. Illis quoque uterque

universae carnis viam carpentibus, eximio archipontifice Arnusto Narbonam Teodardo succedente, me quoque inmeritum Ausonensi per cleri et plebis electionem prefecit aecclesiae. Injunctum est autem decessori meo a reverendo Teodardo, et mihi a presenti metropolitano, ut ecclesiae Narbonensi que est in honore Sanctorum martyrum Justi et Pastoris sita, per singulos annos libram argenti persolveremus. Nunc itaque videat sanctissimus metropolita et omnes reverentissimi qui adestis episcopi, et revolvat omnia volumina sanctae legis christiane, si equum est episcopum fiscalem esse vel si cathedra episcopalis alicui aecclesiae tributum debeat solvere, nisi tantum quod jura canonum resonant, humilem subjectionem atque debitum honorem proprio defferre metropolitano.» Diutissime autem illis de hoc tractantibus et perspicientibus ratam episcopi querimoniam, tandem isdem respondit metropolita: «De hoc quod strenua sagacitas dilecti confratris nostri Hidalcharii episcopi querelatur, justa quidem nobis ejus videtur querela, sed in hoc nos acta quidem prioris decessoris nostri sequentes, inprovisae atque inconsiderate aegimus; ideoque, quia querimonia ejus recta nobis ac vobis videtur, differamus illud usque ad plenam synodum et perfectum duodenarium numerum confratrum nostrorum, juxta statuta sacrorum canonum, et tunc secundum divinam inspirationem ex hoc quod rectius est statuamus.»

Sequenti denique anno sancta synodus congregata est in cenobio Sancti Tiberii¹, territorii Agatensi², in quo iterum affuerunt reliqui episcopi qui priori defuerant conventui, in qua iterum sinodo eadem questio a cunctis iterum ventilata est. Universi igitur qui inibi residebant, Sancti Spiritus illustratione aflati, decernentes pariter decreverunt non debere episcopum tributarium esse neque cathedram episcopalem, que domina et mater est proprii cleri et plebis, alicui servitio mancipari, sed liberam esse ab omni jure fiscali. Placuit itaque omnibus quorum nomina subter tenentur inserta³, ut hoc decretum scripturae propriis roborarent manibus, et sub divinum anathema atque aeterna censura statuerunt, ne quis umquam successorum illorum sanctae Ausonensi ecclesiae inponeret quod pia consideratione, illis omnibus decernentibus, ab ea funditus amputatum est. Igitur [ego] Arnustus, gratia annuente superna exiguus Narbonensis episcopus, omnium confratrum nostrorum rectissimam ex hoc perspicuens definitionem, caedo atque perdono tam eidem suprataxato Idalchario, episcopo sanctae Ausonensis ecclesiae, quam omnibus successoribus suis praedictum argenti libre censum, quod a decessore meo domno Teodardo vel a me inprovisae impositum est, ut neque a me neque ad successoribus meis ullo modo requiratur⁴, sed liceat memorato episcopo suisque successoribus immunes esse ab omni jure fiscali, sicut reliqui in nostram provinciam vel ubicumque christiana religio pollet, sicuti in omnibus videntur [esse] episcopi. Si quis vero, quod absit, temerario ausu contra hoc decretum an nobis pio amore statutum agere voluerit, sicut suprascriptum est, divino iudicio et anathematis vinculo feriatur.

+ Arnustus, sanctae Narbonensis ecclesiae humilis episcopus, hoc decretum roboravi
✠.*

+ Audgarius episcopus SSS. ✠ Gunteris episcopus ✠.* ✠ Reginardus episcopus S+.* + Guimera episcopus +.* + Geirardus episcopus +.* ✠ Riculfuls episcopus consensi et SSS.* + Wigo sanctae Gerundensis ecclesiae S+.* S. Nantygisus, sancte Urgelitane ecclesiae episcopus, consensi et SSS.* ✠ Teudericus, sancte Barchinonensis aecclesiae episcopus, consensi et SSS.**

S. Stephanus clericus, qui hunc decretum sanctae aecclesiae Ausonensis S+ et S. die et anno quo supra.

1. cenobio Sancti Tiberii sobre raspat. — 2. territorii Agatensi en tinta diferent, en traços dèbils. — 3. Placuit...inserta sobre raspat. — 4. ut neque...requiratur sobre raspat.

[Roma] 21 maig 1062

El papa Alexandre II, en carta dirigida als monjos del monestir de Ripoll, en resposta a la que ells li havien enviat, mana que abans de sis mesos han de ser retornades al monestir, sota pena d'excomunió, aquelles possessions que li han estat usurpades o aquelles que han estat rebudes d'abats indignes. Prohibeix alhora l'accés al càrrec abacial per mitjans simoníacs.

[A]. Original perdut. — [B]. Còpia que existia en el monestir de Ripoll, perduda en 1835. — [C]. Una altra còpia que existia en el monestir de Ripoll, perduda en 1835. — D. Còpia de mitjan segle XVII: Paris, Bibliothèque Nationale, Collection Baluze, 107, ff. 197v-198, *ex B o C*. — E. Còpia de mitjan segle XVII: Paris, Bibliothèque Nationale, Collection Baluze, 107, ff. 273v-274, *ex B o C*.

a. * P. de Marca, *Marca hispanica sive limes hispanicus*, Paris 1688, ap. CCLIV, cols. 1122-1123, «ex archivo monasterii Rivipullensis». — b. C. Cocquelines - H. Mainardi, *Bullarum privilegiorum ac diplomatum Romanorum pontificum amplissima collectio*, tom II, Roma 1739, p. 4, doc. III, *ex a*. — c. J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus: series latina*, vol. 146, Paris 1853, cols. 1282-1283, *ex b*.

Ref.: JW. 4476 (3377).

Alexander episcopus, servus servorum Dei, fratribus in Rivipullensi coenobio sub Dei genitricis tuitione degentibus salutem et apostolicam benedictionem. Quoniam divina favente clementia cum apostolicae sedis regimine cunctarum ecclesiarum sollicitudo nobis incumbit, idcirco justis petitionibus quorumcunque fidelium nos convenit annuere et ad nostrae pietatis auxilium confugientes auctoritatis apostolicae clypeo munire. Quocirca dilectionis ac fraternitatis vestrae litteras per fratrem S. suscipientes, et quod in eis expetere videbamini diligentissime perpendentes, quoniam justam petitionem et auctoritati nostrae ad perficiendum non indignam judicavimus, vestris petitionibus adquiescere non recusavimus. Unde vos debita caritate monemus ut professionis sanctae propositum quod Deo aspirante suscepistis, pro viribus semper custodiat, nec ab illo in neutram partem ullo modo deflectatis. Episcopos autem, comites, principes, magistratus, ac potentes vestri vicinia incolentes paterna sollicitudine commonemus ut vestri coenobii semper in omnibus adjutores, defensores, ac propagatores existant, et quoscunque contrarios vel ad nocendum avidissimos esse viderint, digna censura coerceant, quatinus et a Deo retributionem percipiant, et apostolicae simul ac nostrae benedictionis participium habeant. Illos vero qui praedia quae vobis jure debentur, dono abbatum non satis digne praesidentium, seu rapina, vel invasione, sive qualicunque injusta occasione possidere videntur, auctoritate apostolica convenimus et insuper interminando mandamus ut illa nequaquam retineant, sed sicut Dei esse noscuntur, ita Deo quantocius reddere studeant. Quod si postquam hanc nostrae paternitatis interminationem audierint, infra sex mensium spatium reddere distulerint, sciant se a totius Ecclesiae corpore separandos et perpetuae excommunicationis jaculo feriendos donec resipiscant et digna poenitudine satisfaciant. Porro commonemus et apostolica simulque canonica auctoritate praecipimus ut nullus amodo et deinceps vestri coenobii regimen per simoniacam haeresim obtineat, nec qualicunque ingenio ante vel post acceptum honorem per pecunias locum abbatis arripiat. Quod qui praesumpserit, quandiu retinere tentaverit, telo justissimae damnationis subiacebit. His igitur vestri voti peractis,

hortamur dilectionem vestram ut semper ad meliora proficere studeatis, et pro nobis ac totius Ecclesiae statu intentissimas et assiduas preces indeficienter ad Deum effundere non neglegatis, quatinus divinae protectionis et apostolicae benedictionis participes esse valeatis. Amen.

Data XII kalendas junii, anno millesimo LXIII Nativitatis Christi, indictione XV.

4

[Sant Gèli, juliol 1062 - desembre 1063]

Els quinze bisbes reunits conciliarment al monestir de Sant Gèli ratifiquen la butlla del papa [Alexandre II] i excomuniquen els abats simoníacs que devastin els béns del monestir de Ripoll.

[A]. Original perdut. — [B]. Còpia, escrita a continuació d'una còpia de la butlla del papa Alexandre II, en el monestir de Ripoll, perduda. — C. * Còpia de principis del segle XIX, feta per Roc d'Olzinelles: Vic, Arxiu Episcopal, llig. 2061, plec IV, pp. 46-47, ex B.

Sancta synodus XV episcoporum congregata apud Sanctum Egidium dilectissimo filio comiti Guillelmo et fratribus in Rivipollensi cenobio Dei militantibus salutis perpetue gaudium et divine benedictionis augmentum. Litteras vestre fraternitatis suscepimus et lacrimabiles vestri querimonias audivimus, unde secundum quod petistis litteras vobis a domno papa directas laudavimus et confirmavimus et quod in eis ipse excommunicavit vel interdixit pari modo et excommunicamus et interdicimus. Specialiter autem simoniachos abbates vestri cenobii devastatores vel destructores a vestri regimine sive societate sub anatematis vinculo segregamus, et ut nunquam per pecunias datas vel dandas quisquam in vobis locum abbatis obtineat omnino contradicimus et excommunicamus. Porro de prediis Sancte Marie vobis subtractis, raptis et ablatis seu a pseudo abbatibus destructis, donatis vel impignoratis decretum domni pape confirmavimus, et prout ipse excommunicavit omnes possidentes et sine vestri voto retinentes, nisi recipuerint et reddiderint, excommunicamus omnesque episcopos vestri vicinos idem per omnes episcopatus facere donec omnia vobis restituantur rogamus.

Ego Aialricus Regensis episcopus firmo, Bertrannus Forojuliensis episcopus firmo. Rodulfus Cabilonensis episcopus firmo +. Berengarius Dei gratia Gerundensis episcopus +. Bertitonnus Magalonensis episcopus. Gonterius Agatensis episcopus firmo. Ugo episcopus Utiensis firmo. Guillelmus gratia Dei episcopus Ausonensis ecclesie +. Rostagnus episcopus Lutevensis +. Guillelmus gratia Dei Urgellensis +. Froterius episcopus Nemausensis firmo. Bernardus episcopus Conseranensis +. Petrus episcopus Carcasonensis +. Raimballus archiepiscopus Arelatensis +. Guifredus gratia Dei Narbonensis archiepiscopus firmo.

Ramon ORDEIG I MATA
C. Sant Sadurní, 6, 3er.
08500 VIC (Barcelona)

SUMMARY

This paper talks about two councils celebrated in the Narbona Ecclesiastical Province in the X and XI centuries. The information about the first council, celebrated between the years 903 and 905 in an unknown place within the Province, is found in a decree of the Council of Barcelona of the year 906 in favour of the Monastery of St. Joan de les Abadesses. This decree, known but badly-interpreted, contains a list of the twelve bishops who took part in a council from 903 to 905 (prior to the Council of Barcelona). The second council mentioned in the paper was celebrated in the Monastery of St. Gèli in the Diocese of Nimes from July 1062 until the end of 1063. The fifteen bishops who met in this council sent a letter to the count Guillem de Besalú and to the monks of Ripoll ratifying a papal bull given by Alexander II on 21 May 1062. A copy of this unpublished letter is kept in the Vic Episcopal Archives, among the papers of the last archivist monk in Ripoli, Roc d'Oizinelles.